

ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ТА ПРАКТИКИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ ПОКОЛІННЯ МІЛЕНІАЛІВ. ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ

Міграційні процеси останніх десятиліть змушують учених досліджувати причини сучасних міжнародних масових переміщень, надавати прогноз щодо характеру та їх напрямів. На основі аналізу загально визначених теоретичних положень та проведених соціологічних досліджень розглянуто зміни в структурі міграційних орієнтацій покоління міленіалів, які найближчим часом будуть визначати характер та спрямованість економічних, політичних та соціальних процесів щодо територіальної мобільності. Зроблено прогноз щодо моделей міграційної поведінки покоління Y.

Ключові слова: міграція, міграційна поведінка, покоління, міленіали.

Сучасний період існування людства ознаменований прискоренням мобільності в усіх сферах та вимірах життя. Міграційні процеси відображають географічну мобільність робочої сили та виступають індикатором політичних, економічних, культурних, інституційних змін, які є характерними як для окремих країн, регіонів, так і для світової системи загалом. Вони також є одним з основних факторів, що впливають на зміну етнічної, мовної й культурної карти світу, на відносини між народами й країнами. Міграція може мати різні форми, бути внутрішньою (у межах однієї країни) або зовнішньою (між країнами), сезонною (з переміщенням залежно від пори року), тимчасовою або довгостроковою, суспільно організованою або неорганізованою. Сьогодні виникають нові види міграції – віртуальні, які відрізняє відсутність фактора відстані, безперешкодне перетинання кордонів тощо.

Міграційні процеси останніх десятиліть спонукають учених: демографів, соціологів, антропологів – досліджувати причини сучасних міжнародних масових переміщень, надавати прогноз щодо характеру та їх напрямів. Завдання політиків – виробляти національні стратегії й тактики адаптації до умов, що змінилися внаслідок міграції в економіці, політиці та культурі, розробити й упроваджувати механізми регулювання міграційними потоками. На сьогодні спроби державного регулювання міграційних процесів не дають очікуваних результатів. На відміну від попередніх століть, сучасна міграція не піддається авторитарним формам впливу, вона вимагає створення системи управління у формі самостійного соціального інституту, здатного вирішувати нові завдання принципово новими способами, враховуючи особливості сприйняття та практики поведінки щодо міграції активних поколінь.

Загальні причини сучасних міжнародних міграцій зрозумілі. Вони випливають з економічної та демографічної ситуації, що склалася в країнах походження мігрантів і в країнах їхнього прибуття. Розвинені регіони світу зацікавлені в міграції, тому що вона надає змогу пом'якшити наслідки де-

мографічного спаду й старіння населення, брак робочих рук у цілих галузях національної економіки. Мігранти сприяють зростанню населення міст, протидіють старінню суспільства, гальмують зниження народжуваності, заповнюють порожні ніші в секторі висококваліфікованої праці, що швидко зростає (ІТ-технології тощо), а також на ринку непрестижної, некваліфікованої, низькооплачуваної праці, де їх чисельність на один-два порядки більше, ніж корінних жителів країни. Для регіонів, що розвиваються, міграція означає надходження значних обсягів валюти (грошові перекази мігрантів), зниження рівня бідності, приплив нових знань і технологій, інтенсивне накопичення та ефективне використання людського капіталу, підтримку політичної стабільності тощо.

Крім демографічних і економічних, можуть бути й інші причини, які спонукають людей мігрувати в іншу країну. Це, перш за все, пошуки демократичніших політичних режимів, сприятливого культурного середовища, кращих можливостей отримання освіти для себе й своїх дітей, возз'єднання сімей тощо.

Актуальність звернення до проблеми міжнародної міграції пов'язана зі змінами в структурі міграційних орієнтацій покоління міленіалів, яке найближчим часом буде визначати характер та спрямованість економічних, політичних і соціальних процесів щодо територіальної мобільності.

Першу теорію міграції населення, що й сьогодні становить основу сучасної теорії міграції, створив Е. Равенштайн у кінці ХІХ ст., ввівши в науковий обіг поняття «міграція» та сформулювавши одинадцять міграційних законів, на яких згодом базувалися багато теорій щодо міграції та, зокрема, аналіз чинників, що впливають на міграційні процеси [10, с. 4].

Сучасний комплексний аналіз системи чинників і причин міграції передбачає синтез двох типів сучасних теорій міжнародної міграції: теорій, що пояснюють причини міграції (неокласична економічна теорія, теорія сегментованого ринку праці, нова економічна теорія міграції, теорія відносної депривації, теорія світових систем), і теорій, які акцентують увагу на механізмах саморозвитку міграції як соціального інституту (мережева та інституційна теорії міграції). Однак дослідники наголошують на необхідності також феноменологічного аналізу міграційних процесів [1]. Так, Д. Массей запропонував синтетичну теорію міжнародної міграції, розглядаючи міграцію як природний наслідок широких процесів соціальної, політичної, економічної інтеграції, зокрема, враховуючи потенційну готовність населення до зміни свого територіального статусу [8].

Для аналізу сучасних міграційних процесів у контексті глобалізації найбільш адекватним є системний підхід. Розвиваючи системний підхід до дослідження міграції, англійський дослідник Дж. Солт вважає, що є підстави переглянути традиційну концепцію міжнародної міграції як відносин між індивідом (або родиною), який хоче переїхати на більш-менш тривалий термін, і державою, яке виступає як «сторож». Він пропонує розглядати міграцію як глобально організований розгалужений міжнародний бізнес, що володіє величезним бюджетом, який маніпулює сотнями тисяч ро-

бочих місць і людей по всьому світу й керований мережею організацій та інститутів [3]. Рухаючи продуктивні сили вперед, капіталізм створює широку інфраструктуру горизонтальних переміщень, що надали змогу великим масам людей змінювати місце проживання, знаходити нові можливості не лише в тих країнах, де вони народилися, а й на нових територіях. А. де Токвіль відзначав особливість американського життя, яка полягає в безперервному русі, переходах, переїздах, зміні способу життя [12]. У цьому «броунівському» русі він безпомилково визначив родову характеристику капіталістичного суспільства і його ціннісної структури – прагнення до прибутку та матеріального благополуччя. Ішлося про новий тип людей, що відрізняються мобільністю й гнучкістю. Людям цього типу притаманні бажання жити краще та готовність заради цього поступитися колишніми людськими прихильностями, покинути звичні місця проживання, відправитися на незасвоєну територію, зазнаючи численних ризиків, одночасно знаходячи нові можливості. Ці риси притаманні, перш за все, молодому поколінню. Не дивно, що впродовж останніх 50 років, коли масштаби міграції зросли більше ніж у 2,5 рази, а число мігрантів у світі досягло 200 млн, основним учасником міграційних переміщень є покоління молоді у віці від 16 до 35 років, яке має характерні риси та демонструє спільність сприйняття й практик поведінки [7].

Теорія поколінь, у межах якої проведений аналіз, була запропонована американськими вченими Н. Хоув і В. Штраус та істотно відрізняється від загальноприйнятих. Дослідники незалежно один від одного вивчали конфлікт поколінь і дійшли висновків, що кожні 20 років у людства формується новий набір цінностей, характерних для всього покоління. Найчастіше цінностями покоління стає те, що в було в дефіциті в минулого покоління. Зазвичай до міленіалів зараховують тих, хто народився в період між 1981 і 2000 рр. [2; 11]. Залежно від країн характеристики цієї когорти мають відмінні риси, але загальними для міленіалів Західної й Східної Європи є більшість груп ціннісних орієнтацій, мотивів діяльності та практик поведінки. Але практично недосліджуваними є аспекти міграційної спрямованості цього покоління, поза увагою мотиви зовнішніх міграційних переміщень цієї соціальної групи молоді, зокрема, в Україні.

Мета статті – проаналізувати характерні риси, особливості сприйняття та практики міграційної поведінки покоління міленіалів; виявити їх вплив на міграційні процеси в Україні.

Досліджуючи міграцію в широкому розумінні як тип мобільності й спираючись на праці Дж. Уррі [13], який розглядає рух як одну з основних рис сучасного етапу розвитку суспільства й виділяє 12 видів мобільності, можна припустити: причинами міграції молоді в епоху інформаційного суспільства може бути як сама можливість переміщень, так і характерні для покоління міленіалів прагнення ознайомитися з максимальною кількістю можливостей у професійній, громадській та культурній діяльності, уникнути рутини повсякденного життя, некомфортних умов проживання й роботи, а також бажання відповідати культурним трендам свого покоління,

які й припускають значний територіальний та кількісний розмах переміщень. Включившись у систему вільних пересувань, наша країна за короткий період часу стала входити до десятки світових лідерів за чисельністю емігрантів. За даними Комітету статистики України, за 2016–2017 рр. на постійне місце проживання за кордон виїхало близько 80 тис. представників молоді 20–29 років [9]. У тому числі до країн Європи виїхало близько 10 тис., Ізраїлю – 12 тис., США – 3 тис. Зауважимо, що з різних причин статистичні дані не повною мірою відображають масштаби міграції, що є значно більшими. Якщо врахувати всі вимоги, які висувають міграційні агентства цих країн, то Україну покинули високоосвічені молоді люди, які володіють високим потенціалом, – представники покоління Y.

Соціологічна компанія GfK Ukraine, Центр «Нова Європа» та Фонд ім. Фрідріха Еберта в 2018 р. провели дослідження з метою виявити ціннісні орієнтації української молоді у віці від 15 до 30 років, зокрема проаналізувати їх міграційну спрямованість. Було опитано понад дві тисячі респондентів, які проживають по всій території України, для того щоб зрозуміти й оцінити світогляд, поведінку та настрої української молоді [14]. Сьогодні ця когорта молоді становить близько 8 млн осіб. Найближчим часом рішення саме цих людей будуть визначальним фактором у багатьох сферах діяльності нашої країни. Одержані результати було доповнене даними соціологічного дослідження, проведеного автором у м. Харків (2018, N = 780. Вибірка випадкова, стратифікована. Похибка 4,7%).

Основними цінностями для цієї групи молоді виявилися такі: свобода прийняття рішень, свобода пересування та необхідність творчого самовираження. «Головне – слідувати за покликом свого серця» – основний меседж їх життєвої позиції, з цим погодились практично 65% респондентів. Свобода вибору в усьому – від субкультури до можливості відкрити власний бізнес і розвивати його, будувати самостійно професійну стратегію – фундаментальна цінність, яка наклала відбиток на всю на систему ціннісних орієнтацій покоління Y та зумовлює його міграційну спрямованість. Матеріальну стабільність, передбачуваність, професійне зростання вони приносять у жертву можливості займатися тим, що приносить задоволення сьогодні. Нове покоління Y пред'являє до роботи й життя зовсім інші вимоги, ніж попереднє покоління, кар'єрні перспективи цікавлять його тільки тоді, коли робота дійсно розкриває творчий потенціал, реалізувати яскраво виражену амбітність, можливість зробити щось, чому будуть заздрити й чим будуть захоплюватися інші (відповідно 56% та 40%).

Міленіали позитивно ставляться до трудової мобільності, готові не тільки легко переходити з компанії в компанію, а й кардинально змінювати напрям своєї діяльності, переміщатися з країни в країну (72% респондентів вказали на це). Виходячи на ринок праці, вони виявляються найбільш «нетерплячим» поколінням, яке шукає можливості для більш швидкого успіху (і матеріального, і професійного) й інтенсивно пробує різні можливості для його досягнення. Це виявляється, зокрема, у більш частих змінах місця роботи і/або професії, місця проживання. За нашими даними, у 2018 р. серед

міленіалів змінило місце роботи і/або професію майже 44% містян. Основними причинами зміни місця навчання/роботи опитані назвали відсутність інтересу, нудьгу, тільки 12% респондентів не влаштував рівень заробітної плати, 7% скаржилися на відсутність порозуміння з керівництвом та колегами по роботі. Тобто більшість опитаних вважає за краще горизонтальне переміщення в межах однієї компанії або серед аналогічних місць роботи, а близько 15% готові на переїзд до іншого регіону/країни, ніж наполегливе цілеспрямоване кар'єрне зростання, подолання труднощів.

Покоління Y звикло до щільного інформаційного потоку, навчилося цілком комфортно жити в мережевому просторі, яке характерно для більшості європейських країн, тому їх не лякає перетин кордонів і проживання в інших містах і країнах. Характерними рисами нового покоління є також здатність швидко вловлювати провідні й перспективні тренди та потреби сучасного суспільства й відразу ж надавати можливі готові рішення, без довгої рефлексії та аналізу, а також яскраво виражена амбітність.

На думку В. Штрауса і Н. Хоува, цінності кожного покоління формуються до 12–14 років, а тому наймолодші представники покоління Y зараз ще перебувають у пошуку себе. Однак основи ціннісних орієнтацій цього покоління були вже закладені, оскільки економічні, політичні та інформаційні умови були типовими для більшості країн, що переживають глобалізаційні трансформації. Соціалізація покоління міленіалів, їх дорослішання припало на період, коли здійснювалася структурна перебудова економіки провідних країн, демократичні процеси охопили всі сфери діяльності, у процесі інформатизації суспільства відбувалося й відбувається перетворення традиційного технологічного способу виробництва та способу життя в новий постіндустріальний, на основі використання кібернетичних методів і коштів. У політичній сфері були відкриті кордони для переміщення громадян, виникла можливість здійснювати ділові й культурні взаємозв'язки не лише на рівні держави, а й на рівні пересічних громадян. Є можливість швидкої освіти: тренінги, вебінари, інтенсиви, великий вибір гуртків та секцій. У процесі працевлаштування молоді не було примусового розподілу після ЗВО, жорсткої «прив'язки» до місця роботи й навчання. Тому не дивно, що для покоління Y важливі цінності прогресу: розвиток, успіх, універсалізм, – проте дослідники відзначають, що велика частина респондентів готові швидше споживати досягнення цивілізації, ніж самостійно примножувати їх (тільки 19% респондентів відповіли, що готові істотно напружитися для досягнення суспільних цілей). Тобто, на нашу думку, перехід/переїзд на іншу локацію, пов'язаний з роботою, культурними інтересами матиме характер споживання вже готового культурного чи матеріального продукту. Потрібно зауважити, що проаналізовані процеси є характерними не лише для України. Згідно з масштабним опитуванням в 14 країнах ЄС, у якому взяли участь близько 50 тис. осіб, сьогодні країни Південної та Східної Європи стурбовані більше еміграцією своєї молоді, ніж імміграційними проблемами.

З економічних (безробіття), особистих (прагнення зберегти індивідуальний комфорт) або соціальних (боязнь комунікацій, брак освіти) причин міленіалам притаманні високий рівень інфантилізму, складність у самовизначенні, небажання дорослішати, брати на себе відповідальність, створювати сім'ю, що й фіксує проведене дослідження. Це виявляється, зокрема, у тому, що на сьогодні навіть 30-річні представники цього покоління живуть разом з батьками, не мають прагнення самостійно планувати й будувати своє життя, приймати серйозні рішення як у професійній сфері, так і в особистому житті. Також відсутні навички поступового досягнення цілей, недостатньо розвинене вміння володіти класичними інструментами побудови бізнесу (самооцінка цих якостей була негативною для 63% респондентів). Однією з характерних рис міленіалів є емоційна поверховість, небажання переживати глибокі почуття, відсутність стійких і комфортних контактів з представниками різних соціальних груп. Медики й психологи свідчать: представники цього покоління глибоко самотні люди та сьогодні лідирують у рейтингу невротичних захворювань; більшість живе з почуттям глибокої внутрішньої незадоволеності, жалем про втрачені можливості й відчуттям того, що суспільство не може прийняти їх такими, якими вони є. Стан постійної споживчої гонитви за більш дорогими речами й задоволеннями не радує, а тільки ще глибше занурює молоду людину в депресію. Зростання темпу життя, нові інформаційні, економічні та соціальні виклики, що примушені долати представники цього покоління, підштовхують їх до зовнішніх переміщень. При тому, що 76% респондентів зізнаються, що ніколи не виїжджали за кордон, вірять, що членство в ЄС принесе Україні економічне процвітання, забезпечить вищий рівень життя й поліпшить умови для працевлаштування. При цьому емігрувати з країни має намір кожен п'ятий молодий українець. Мотив переїзду – поліпшити рівень життя й більше заробляти. При цьому лише третина опитаних роблять конкретні дії для переїзду: звертаються до потенційних роботодавців, шукають університети, школи, подають документи на об'єднання сім'ї. Так, 60% респондентів продовжують хотіти виїхати, але нічого для цього не роблять. Найпопулярніші серед молоді країни для еміграції – Німеччина (18%), США (15%) і Польща (12%). Покинути Україну молоді люди планують протягом найближчих двох-п'яти років [6]. Мотивація до переїзду очевидна, але чи зможуть молоді українці знайти гідне місце на ринку праці інших країн. З одного боку, занурившись у нову для них атмосферу, перед обличчям нових ризиків і викликів, правильно оцінивши свої шанси в конкурентній боротьбі, маючи високий рівень адаптивності, багато представників цього покоління можуть здійснити намічене. З іншого боку, високий рівень інфантилізму, завищені очікування, небажання самостійно вирішувати важливі питання життя можуть призупинити відтік основної маси молоді з країни.

Висновки. Отже, міграційна активність покоління міленіалів досить сильно впливає на економічне, культурне та соціальне життя країни як зараз, так і в перспективі, що повинно стати предметом спеціальних дослі-

дження. Тому є необхідним подальший ретельний аналіз міграційних спрямованостей покоління Y з використанням більш складних методів збору й обробки соціологічної інформації.

Список використаної літератури

1. Jennissen R. Macroeconomic determinants of international migration in Europe. Amsterdam, 2004. P. 37.
2. Neil Howe, William Strauss, Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069. New York: William Morrow & Company, 1991.
3. Salt J., Clarke J. International migration in the UNECE region. *International Social Sciences Journal*. 2000. Vol. 165. P. 327.
4. Глущенко Г. И., Пономарев В. А. Миграция и развитие. Москва, 2009.
5. Динамика миграционных настроений украинцев в 2017 году / Rating Group Ukraine. URL: http://ratinggroup.ua/ru/research/ukraine/dinamika_migracionnyh_nastroeniy_ukraincev (дата обращения: 16.04.2019).
6. Лэш С. Урри Дж. Хозяйства знаков и пространства. Введение (М. С. Добрякова, пер.). *Экономическая социология*. 1994/2008. № 9 (4). С. 49–55. URL: <http://ecsoc.hse.ru/issues/2008-9-4/index.html> (дата обращения: 16.04.2019).
7. Мангейм К. Проблема поколений. Мангейм К. *Очерки социологии знания: Проблема поколений. Состязательность. Экономические амбиции*: пер. с англ. Москва: ИНИОН РАН, 2000.
8. Массей Д. Синтетическая теория международной миграции. *Мир в зеркале международной миграции: Научная серия: Международная миграция населения* / гл. ред. В. А. Ионцев. Москва, 2002. Вып. 10.
9. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 16.04.2019).
10. Равенштейн Эрнст-Георг. *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона*: в 86 т. (82 т. и 4 доп.). Санкт-Петербург, 1890–1907.
11. Радаев В. В. Миллениалы на фоне предшествующих поколений: эмпирический анализ. *Социологические исследования*. 2018. № 3. С. 15–33.
12. Токвиль А. де. Демократия в Америке. Москва: Прогресс, 1992.
13. Урри Дж. Мобильности. Москва: Праксис, 2012.
14. Хіпстери з Совком в голові. 8 цікавих фактів про українські мілленіалах. Результати дослідження. Соціологічна компанія GfK Ukraine. URL: <https://focus.ua/ukraine/390096/> (дата звернення: 16.04.2019).

Стаття надійшла до редакції 19.04.2019.

Шепеленко И. П. Особенности восприятия и практики миграционного поведения поколения миллениалов. Эмпирический анализ

Миграционные процессы последних десятилетий заставляют ученых исследовать причины современных международных массовых перемещений, предоставлять прогноз о характере и направлениях. На основе анализа общепризнанных теоретических положений и проведенных социологических исследований рассмотрены изменения в структуре миграционных ориентаций поколения миллениалов, которые в ближайшее время будут определять характер и направленность экономических, политических и социальных процессов территориальной мобильности. Сделан прогноз относительно моделей миграционного поведения поколения Y.

Ключевые слова: миграция, миграционное поведение, поколения, миллениалы.

Shepelenko I. Features of Perception and Practice of Migration Behavior of the Millennial Generation. Empirical Analysis

The migration processes of recent decades have prompted scientists to investigate the causes of contemporary international mass movements. Based on the analysis of generally accepted theoretical positions and conducted sociological studies, this article analyzes the

changes in the structure of migration orientations of the millennial generation, which in the near future will determine the nature and direction of economic, political and social processes of territorial mobility. Provided a forecast regarding the migration patterns of generation Y.

The article provides an analysis of modern theories of migration presented in sociological discourse. The theory of generations proposed by Neil Howe, William Strauss, is studied in detail, in which the features of the migration behavior of the millennial generation are studied.

The article presents the results of sociological surveys conducted by the GfK Ukraine, New Europe Center in 2018, in order to identify the value orientations of Ukrainian youth aged 15 to 30, in particular, to analyze their migration orientation (2018, N = 2000). Today, this cohort of youth in our country is about 8 million people. In the near future, the decision of these people will be the determining factor in many spheres of our country's activities. Also, the article presents the results of a sociological study conducted by the author in Kharkiv (2018, N = 780).

It was found that the main values for this group of young people are the following: freedom of decision-making, freedom of movement and a need for creative self-expression. Freedom of choice is a fundamental value in everything starting from the subculture to the opportunity to open their own business and develop it, to build an independent professional strategy. This value has imprinted on the system of value orientations of the generation Y and determines its migration orientation. The generation Y sacrifices material stability, predictability, and professional growth to opportunities to be engaged in what is fun today. The new generation Y makes work and life completely different from the previous generation; career perspectives only interest them when the work really reveals creative potential, realizes a vivid expression.

Generation Y has become accustomed to a dense flow of information, has learned to live comfortably in the network space, which is typical for most European countries, so they are not frightened by crossings and living in other cities and countries. A characteristic feature of the new generation is also their ability to quickly capture leading and future trends and the needs of modern society and immediately provide possible solutions, without long reflection and analysis, as well as vivid ambition.

But due to economic (unemployment), personal (the desire to maintain individual comfort) or social causes (fear of communication, lack of education), millionaires are characterized by a high level of infantilism, the complexity of self-determination, the reluctance to grow older, take responsibility, which is noted in the study.

Key words: *migration, migration behavior, generations, millennials.*